

ПОВЕЗИВАЊЕ ШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ¹

"Какве су то потребе, какве жеље, какве радости и заноси које гони дечака или девојчицу да трче за лоптом, да је сустигну, даље бацају и поново дочекују и хватају? Гледајући их како играју, кошарку, одбојку или рукомет мени су се на махове откривале тајне тела и игре. Хватајући или бацајући лопту, човек се не само продужује и расте него се и преображава, бива друкчији, лакши и лепши, превазилазећи себе, приближава се бестежинском стању и висинском лету, тријумфу свога тела и у исто време победи над њим." Иво Андрић, Знакови...

1. УВОД

Савремено друштво је, у све већој мјери, друштво знања. Најзначајније промјене у прогресивном развоју друштва остварују се захваљујући учинцима научно-техничко-технолошке револуције. Због тога и савремено образовање добија све већи значај на свим нивоима (основно, средње, високо). Истовремено и слободно време човека уопште па и ученика постаје све чешће предмет интересовања бројних стручњака, јер и слободно време постаје све значајнији фактор живота и рада у обавезном наставном или радном времену. Развој науке, технике и технологије има велику улогу и значај за образовање у целини. Наставни кадар на свим нивоима (основно, средње и високо образовање) мора бити главни фактор квалитетног образовања младих и њихове добре припреме за будуће занимање, али и успешно и ефикасно провођење слободног времена. С обзиром на то да су наставници у основним и средњим школама првенствено преносиоци знања, нужно је да се оспособе за успешну примјену кретно-игровних и спортских активности ученика у (организованом) слободном времену.

Док год истински радимо интересује нас основно и средње образовање. **На тим нивоима највише се остварују и повезују функције образовања (васпитне, сазнајне, културне, социјалне).** То се нарочито испољава у редовној настави, али и у великој мери у бројним ваннаставним активностима, како у школи, тако и ван школе, у слободном времену. **Највећу улогу у организовању и реализовању програма слободних активности имају наставници и ученици јер су они: аниматори, планери, програмери, реализатори, иноватори, евалуатори, истраживачи...** Посебно је значајно истражити могућности усавршавања наставника у складу са веома битним и значајним проблемима у друштву који су резултат научно-техничко-технолошке револуције и савремених трендова друштвеног развоја (**глобализација, транзиција, мултикултурализма, информатизације и сл.**). Друштвене промјене у савременом друш-

¹ Под овим појмом, конструкцијом и проблемом школског физичког васпитања се подразумевају: излети, такмичења, кросеви, самостално и корективно вјежбање, јавне манифестације, логоровање, зимовање, индивидуални програми свакодневне ФК, курсеви и сл. Ова тема се поистовјећује са повезаношћу тјелесне културе с животом и радом али за такво разматрање у школи треба прво да постигнемо одређене резултате у школи под овим насловом, важном тематском подручју у школском физичком васпитању. **Повезивање физичког васпитања са животом и радом (односно према кретној тјелесној култури, култури вјежбања, физичкој култури уопште).** Оцјењивање односа ученика према физичкој култури обавља се праћењем: ученикове активности на властитом физичком усавршавању, здравља, њега тијела, извршавања задатака у смислу његовања моторичких способности, оствареног степена навика за сталним вјежбањем и упражњавањем кретно-игровних и спортско-рекреативних садржаја, **односа према друговима и сарадње** током вјежбања, током спортских надметања и излета као и активности ученика у сталним и повременим облицима рада којима се стечена знања из ове области повезују са свакодневним животом. Ми не "правимо" (обликујемо), програме **него уче(с)нике.**

тву захтјевају, такођећи у свим професијама, перманентно стручно усавршавање, у образовању посебно. То важи нарочито за наставнике јер они су најзначајнији преносиоци знања, а знано је да се знање веома брзо мијења, усавршава, развија, али и застаријева. Суштински, *савремени наставник не може квалитетно извршавати своје функције без стручног усавршавања*. Данашњи рад и излагање је само честица таквог настојања. Дакле, у циљу стицања усавршавања и примјењивања знања, неопходно је *доживотно учење (читање, посматрање, промишљање, дјеловање)*.

Појам, значај и актуелност слободног времена ученика. Слободно вријеме је феномен² којем се (не)придаје велики значај. Нажалост не и на студијским програмима наставничких факултета. *Основно значење слободно вријеме добија у односу према значењу радног времена. Током историје преовладало је 'радно вријеме'*. Слободно вријеме се појављује тек у условима велике продуктивности рада током протекла два вијека и снажним развојем робно-новчане привреде и осталих дјелатности. Резултат продуктивности је све веће скраћивање обавезног радног времена, а самим тим и повећавање слободног времена. Савремена истраживања показују да ту постоји значајна сразмјера: повећањем слободног времена повећава се и продуктивност у радном времену. То произилази из чињенице да слободно вријеме није само за одмор, забаву, рекреацију и слично већ и за значајне активности путем којих се развијају способности човјека и његове личности у цјелини. Све то важи и за личности у развоју: дјецу и омладину, а поготово за ученике основних и средњих школа. **Поред уобичајених наставних задатака школа је важан фактор утицаја на корисно провођење 'ослобођеног' времена ученика.** Да би школа могла припремити ученика за „живот“³, пред њу се стављају још два захтјева: **1. пружање могућности ученицима за коришћење слободног времена и 2. упознавање ученика са смислом коришћења слободног времена.** Тако би, "одгој за слободно вријеме требало да се прожима кроз наставу свих предмета" (Пехар-Звачко, Ј. 2003). Имајући у виду карактеристике савремене школе данас, слободно вријеме у школи губи смисао и значај ако се не буде организовало на нов начин. Не треба доказивати да **активно учешће ученика и наставника зависи од мотивације наставника**⁴.

2. ПОВЕЗИВАЊЕ ШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ

Узрочна веза школско физичко васпитање-свакодневни живота скоро да и не постоји. Школа и наставници нису довољно сагледали деликатност ове везе. Данас наставник физичког васпитања није систематски припреман да ученике по(д)учава на цјелисходно и стваралачко повезивање физичког васпитања са животним ситуацијама: радом, одмором, бригом о здрављу и хигијени, спортској одјећи и обући и сл. Због тога треба чинити све да школа и наставници траже, разумију и усвоје везе физичког васпитања са животним околностима, стањем природе, друштва, посебно обавезама и задацима школског физичког васпитања. То мора бити предмет озбиљних социопсихолошких и педагошких изучавања у установама које образују наставнике и педа-

² У једном истраживању међу дјецом у Србији издваја се једна врло особена и забрињавајућа дјечија, ђачка изјава из ОШ (важи за више њих) јесте: "Много ми је тешко одрећи се своје досаде."

³ Наш познати педагог Каменов Е. би рекао: "Школа вриједи колико и учитељ, а заправо, у школи, васпитање не треба само да помаже дјетету да уђе у живот већ ако је то могуће, **у најбољи могући живот**."

⁴ Колико је важан наставник говори управо овај вриједан и поучан цитат Хаима Гињота (Haim Ginott): "Дошао сам до застрашујућег закључка да сам ја одлучујући елемент у учионици. Мој лични приступ ствара климу. Моје дневно расположење ствара вријеме. Као учитељ, ја посједујем огромну снагу да учиним дјечији живот јадним или радосним.. Могу бити алат за тортуру или инструмент. Могу понизити или орасположити, повриједити или излијечити. У свим ситуацијама, мој одговор одлучује да ли ће криза порастати или не и хармонизовати се или не."

гоге физичког васпитања. Када говоримо о проблему повезивања физичког васпитања (кретне културе) са животом и радом, а уједно и трећем тематском⁵ подручју у школском физичком васпитању треба рећи да је оно *потреба и прави примјер најозбиљнијег разматрања како наставника физичког васпитања, родитеља тако и шире јавности, школе државе и друштва*. Ова тема алудира на животворнији приступ више него "повезаност наставног предмета са осталим наставним предметима" (трећа рубрика из актуелног НПП ОШ Републике Српске). Ово је важно питање прије свега дјечи која улазе у први разред и организовани систем васпитања и образовања друштва. У физичком васпитању тежиште рада треба (што смо излагали прошле године на савјетовању) преносити на развијање стваралаштва чији је циљ оплемењивање и усавршавање личности ученика, а богами и простора и амбијента за вјежбање (прим. Аутор).

Треба напоменути и подсјетити да систем школског физичког васпитања, да би опстао и развијао се, чине два подсистема који се међусобно допуњују и прожимају, а то су наставне (још увијек заступљен кроз разредно-предметни часовни облици рада) и ваннаставне (ванчасовни облици рада) активности.

Треба рећи и то да школско физичко васпитање у модерном образовном систему треба разматрати свакако и кроз сљедећу структуру од три подсистема васпитања и образовања: *формални, неформални и информални*. Такође, непобитно је, да ће и у будућности школа остати кичма васпитно-образовног система, јер она настоји и тежи да испуни циљ тј она је *путоказ* за физичко васпитање који се односи између осталих, и на *"стварање трајне навике да се физичко вјежбање угради у свакодневни живот и културу живљења"*. Данас се све чешће чује и термин *култура* кретне дјелатности (кретања) као дијела културе живљења. Данас је важно и оправдано што је ово тематско подручје оправдано "увукло" у себе (некадашња тематска подручја), теоријско образовање и идејно-васпитни рад у школи. На томе наставници треба да раде и истрајавају интензивно. Ово тематско подручје обухвата и оно што се у оквиру теоријског образовања подразумева а то су: знања "О", знања "ЗА" и знања "РАДИ". Мисија савремене школе је и у проблему оцјењивања. Према познатом југословенском теоретичару Поличу, Б.1967., *предмет оцјењивања су сљедећи елементи, међу њима и овај наш, у наслову, истакнути проблем: 1. здравље: држање тијела, здравствено стање, тјелесна структура, функционално стање и здравствено-хигијенске навике, 2. физичка (моторичка) способност: процјена психомоторних особина и оцјена моторних активности и 3. морално (вољне) особине, однос према вјежбању, што Полич дефинише као: то је посматрање у свим ситуацијама и биљежење, однос према раду, колективу, понашање и емотивност и психичке особине и навике (активност у настави које би се могле вредновати 5-степеном скалом за 20 важних особности личности ђака у вези са темом*. Старији наставници у вјежбању са ђацима овога се држе.

3. (ПО)НЕШТО О СТАРОЈ И НОВОЈ⁶ МЕТОДИЦИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

Подсјетићемо се, методика је наука о методима наставе уопште (методологија), и појединих наставних предмета посебно (специјална методика). Методичар је наставник који се у раду строго придржава неког наставног или научног метода.

Треба подсјетити шта чини **стару и нову методик**у.

⁵ **Тематско подручје** је скуп мисаоних и кретних активности, процеса сродних по одређеним карактеристикама и критеријумима, а које се извршавају кроз спортско техничко образовање, васпитање моторичких способности и повезивање физичког васпитања, тјелесне културе са животом и радом заступљеним на свим нивоима основног и средњошколског образовања.

⁶ Стару методик у треба разматрати шире, Новом методике и не оном која важи или се 'провлачи' у нашим школама више од 50 год.

Стару методiku чине: методика развијања и одржавања физичких способности (кондиција) и методика обучавања и усавршавања моторичких форми (техника). Она је заступљена првенствено у прве двије компетенције.

Нова методика, њих двије наведене, чине "корак напред и навише"⁷ и она је заступљена у трећој и четвртој компетенцији по стандардима професије наставника:

** методика тражења смисла и подстицаја за одређење и за пристајање на вјежбање и*

** методика учвршћивања и истрајавања у чину вјежбања*

Треба припоменути да су ови постулати *Нове методике* школског физичког васпитања директно повезани са *мјерилима(стандарама) за трећу и четврту компетенцију*⁸ за професију наставника и њиховог професионалног развоја (способностима на дјелу не само у настави, школи него и изван ње). Тако би компетенција дефиницијски могла да се формулише као *међусобна испреплетаност (повезаност) знања, вјештина, разумијевања, ставова, мотивације и личних емотивних карактеристика и црта личности које пружају појединцу да се (про)активно, ефикасно па и ефективно потврђује и дјелује у одређеној (свакој или специфичној) ситуацији.*

Да би смо повезали физичко васпитање са животом и радом потребно је да пронађемо 'формулу' за рад и вјежбање дјете и омладине приказаном у истраживањима и литератури о унутрашњој мотивацији аутора Десу Е.Л., 70. и 80-тих година XX вијека. Оно на чему треба више да радимо и настојимо спровести у дјело, у раду са ђацима у школи, јесте управо Нова методика. Класична, традиционална (соколска, командна) настава физичког васпитања нема упоришта, а ни смисла за нове генерације (Она је за архиве). Она се данас испољава у овом или сличном приступу и концепту рада. Надаље она сигурно неће давати добре резултате. Врло често ћемо је препознати у доминантној реализацији тзв. 4-дјелне структуре часа. За њу зна сваки лаик па и 'брица'.

Да се подсетимо у Русоовој педагогији *однос човјека према човјеку је посредован односом човјека према природи и своме тијелу као непосредној природи.* Природни покрет постаје покрет човјека према човјеку (homo homini homo). Овдје је јасно да човјек, ученик, омладинка, дијете није денатурализован и тиме дехуманизован, није лишено нагона, афеката и испољавање чула, утисака, учешћа, осјећаја, него о цјеловитости који је у природи и у јединству са својим природним бићем, изразу универзалних животних моћи човјека. Код оних, за које смо чули, Русоа, Гетеа, Шилера, Песталоција, Фита и др. 'повратак природи' је *припрема за јединствен живот у друштву.* Природа од које смо се отуђили је човјеков савезник. 'Повратак природи' настоји да ослободи човјека шаблонизованог понашања, које убија у њему животност, креацију, што значи да га од раног дјетињства *осамостали и везује* да би кроз слободни сопствени животни активизам, искуство и стваралаштво све више усавршавало своју личност. Ослобођење од духовног туторства, стицање карактера самосталне, одговорне и прије свега слободне личности представља основну бит Русоовог 'повратка природи'. Путем слободне експресије покрета човјек се прожима, обједињује с природом и оплемењује као културно и природно биће. Природа није за човјека егзистенцијални простор као што је за животињу, већ је простор гдје он може да реализује своју (радну)

⁷ Бокан, Б.: Технологија радних процеса у физичком васпитању између теорије и праксе (могућег и стварног), Симпозијум, "Аранђеловац 96", Факултет физичке културе, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1996. стр. 7-27.

⁸ Према стандардима компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја у Србији треба (па и код нас) имати у виду четири компетенције: 1. за наставну област и методiku наставе, 2. за поучавање и учење, 3. за подршку развоју личности ученика и 4. за комуникацију и сарадњу.

умјешност као и духовне моћи. *Најбитније је да је повратак (не бекству) природи враћање човјека његовом природном бићу које је отуђено од њега напретком цивилизације.* Неискварена људскост (чистота и невиност) се заснивају на егсистенцијалном јединству човјека са природом (не господару и посједнику природе). И на крају људски покрет (храна бићу човјековом) је по свом карактеру оплемењени природни покрет којим човјек истовремено развија своје природно и људско биће. *Спортска педагогија*⁹ стално чини радикални обрачун с идејом о оплемењивању људске природе.

У спортској педагогији успоставља се *образовање без васпитања*..., а ми често кажемо или треба да пропагирамо у школи *васпитање за физичко васпитање*, а то је нешто сасвим друго. Њени највиши изазови су "превазилажење људског", усавршавање и томе сл. Инсистирају на на развоју тјелесних моћи човјека, још горе дјетета, а не 'обликовању' међуљудских односа и на превазилажењу постојећег стања свијета. Отуда "спортска педагогија" одбацује *принципе* без којих се не може замислити модерно друштво: "техничко образовање" (мисли се на спортско образовање). На факултетима се стварају педагози, специјалисти који свој рад базирају на тјелесном и менталном дрилу што је основ данашње школске праксе. Нажалост мало се 'оплемењују' праксом и упражњавањем и учешћем дјетета као "играчког бића". Сукоб између спорта и тјелесне културе¹⁰ у суштини је сукоб између репресивне цивилизације чији је спорт кондензовани идеолошки израз и која се заснива на олимпијском (тлачитељском) принципу, и могуће хуманистичке цивилизације (концепције) која се заснива на прометејском (слободарском) принципу.

Б. Расел, математичар и нобеловац за свјетску књижевност 1950. године, је *критичан према стицању храбрости путем тјелесног такмичења, и то је заблуда*, "Мислим, тврди Расел, да би вјежбање у физичкој храбрости требало, колико је год могуће, изводити кроз вјештину како се рукује материјом, енергијом, или како се она контролише, а не физичким такмичењем с другим људским бићима." Наука чак све више потврђује предности и омогућава *да такмичење уступи мјесто сарадњи. Отуда је присутна она оријентација на задатак и учење учења, а не исходе или резултате учења у школском физичком васпитању.* Наука је нажалост, учинила такмичење у

⁹ Она у први план ставља "дисциплиновање" човјека, што значи потискивање личних склоности, репресију над тијелом и подређивање развоја (васпитања) човјека моделу инструментализованог будућег "грађанина". Умјесто свијести ослобођеног ствара се свијест поданика. Неумни такмичарски социјално-дарвинистички и ка учинку усмјерени тјелесни активизам, којим се сакати играчка природа човјека, представља и данас темељ "тјелесног (спортског) васпитања". "Воља за моћ" човјека у спорту де факто, је реализација социјално-дарвинистичког и прогресистичког духа: спортско такмичење (није надметање) не производи културна и човјекова добра, нити развија културно биће човјека, већ га уништава и ствара цивилизацију без културе. У "спортској педагогији" људско моћи-бити не заснива се на развоју, култури васпитању човјека као универзалног бића слободе, већ на развоју грамзивости владајућег поретка: човјек је сведен на оруђе који капитализам остварује "прогрес". Зато Русо настоји да ослободи човјека стега реперсије данашње цивилизације и развије његове истинске људске моћи; спорт настоји да "ослободи" човјека еманципаторског наслеђа човјечанства и створи "цивилизовано" варварство. Спорт је капиталистички облик обрачуна с играчким бићем човјека, а "спортска педагогија" је технички усавршена дресура. Види Томас Арнолд: *Спортска педагогија*.

¹⁰ **Телесна култура** је најкомплекснија педагошка област јер подразумева развој човека као целовитог-телесног културног и друштвеног бића., она је највиши стваралачки облик испољавања човека као играчког бића по принципу "свако према својим могућностима". Пут до истинске телесне културе води преко ослобађања тела, покрета, у крајњем, ослобађања човека стега репресивне и деструктивне (капиталистичке) цивилизације. Уместо да се нуди нови "модел" телесне културе, треба се борити за ново друштво где ће се развијати стваралачке личности које ће имати развијено стваралачко тело; оно подразумева развој стваралачког активизма који је усмјерен на развој међуљудских односа, а не развој дехуманизованог продуктивистичког активизма и духа супарништва и мржње, као што је то у спорту, на чијој основи се развијају најразбоврснији облици друштвене патологије. (Thomas Arnold најутицајнији реформатор британског школског система у XIX вијеку).

облику рата само другим средствима много опаснијим него што је то раније био случај. У школском физичком васпитању преовладавају такмичења и то потврђују и страни аутори, а у нашој јавности се мало о томе зна. У предшколском физичком васпитању само 6,5% васпитача даје предност сарадничким играма (Ђорђевић, 2002.). Истраживање на узорку наших ђака показало је више од половине (52%) запажа (упражњава се) преовладава такмичење (Ђорђевић, Тумин, 2008.). У дидактичко-методичкој литератури за физичко васпитање 90% игара је такмичарског карактера. (Гринески, 1996). Доминација такмичења (посебно ђака различитог узраста) над сарадњом у настави може се толерисати у мјери у којој наставници физичког флексибилно и умјешно обликују такмичарску атмосферу. Такмичење само по себи није ни добро ни лоше, већ утицај и консеквенце такмичења умногоме зависе од креације и стила наставника физичког васпитања. Једино је добро вођење такмичарског процеса и атмосфере, у настави физичког васпитања које може донијети бројне користи, као што су кретна умјешност и сналажење у одређеним тренуцима, позитивно (само)вредновање, веће уживање, и што је посебно важно, унутрашње мотивисање ђака, за данашње школско физичко васпитање.

Хумана цивилизација (хуманизација физичке, тјелесне културе) се не заснива на лишавању, отуђењу и репресији, него на емпатији и поштовању међу ђацима и васпитање за здрави начин живота који ће имати стваралачки карактер од најмлађег узраста. У будућем, савременом друштву (и школи) највиши педагошки изазов неће бити дехуманизовани ("човјек против човјека"), наредбодавни процес и прогрес, већ развој стваралачке личности и друштва као братске заједнице (*покретом* "човјека према човјеку") еманципованих људи. Умјесто да школа ствара хуманистичку цивилизацију, школа постаје средство за стварање капиталистичке цивилизације која се заснива на апсолутизованом принципу профита. Тјелесно васпитање (одгој) постаје средство за прилагођавање живота темпу који диктира све бржи обрт капитала, све већем ризику живљења, новим захтјевима које намеће развој технологије и у вези с тим све већа доминација тзв. "интелектуалног" над тјелесним облицима рада.

У савременом капитализму у потпуности је укинута аутономија факултета као научне и педагошке институције и он је постао оруђе за остваривање стратешких циљева владајућег поретка, често и полуакадемског. На то указује и промјена назива факултета (свјedoци смо последњих 30-так година. Факултети за физичку културу (физичко васпитање) добили су назив 'факултети за спорт и тјелесно васпитање', 'кинезиологију' и сл. Мада, одавно је јасно, овај и овако школовани кадар ријетко има уплива у раду министарстава, клубова и спортских организација, управа, комитета, удружења, секција и сл. Тако спорт постаје средство за деполитизовање потлачених и за 'прављење пара'. Расте и притисак на факултете да постане научни сервис спортских савеза и клубова који послују по мафијашким принципима. У том контексту укида се разлика између спорта и тјелесне културе и на тај начин могућност да се успостави критичка дистанца према спорту са аспекта *слободарске тјелесне културе* као и да се створи хумана тјелесна култура. Спорт је лишен историјске и друштвене бити и постаје појава "суи генерис" која путем хуманистичке реторике ('мир', 'срећа', 'прогрес', 'љепота', 'здравље', 'бјежање од улице и дроге') добија митолошки карактер. На тај начин уклања се одговорност његових пропагатора за посљедице које ствара спорт када је у питању тјелесно и ментално здравље младих, као и за владајући и деструктивни поредак који се њиме производи. У "спортској педагогији" која се предаје на факултетима за спорт и физичко васпитање не доминира хуманистичко, већ техничко образовање, стварају се специјалисти за одређене спортске дисциплине и техничари за 'обликовање' тијела чији се "педагошки рад" своди на тјелесно и ментално сакаћење младих. Умјесто оплемењивања, социјализовања на научним основама и путем техничких сре-

дстава реализовани тјелесни и ментални дрил постаје основ савремене педагошке праксе. Човјек је укинут као биолошко и хумано, сведен на механичко биће.

Што се тиче подјеле на тјелесну културу, спорт и рекреацију, она је условљена тјелесним способностима, у крајњем, постојећом подјелом рада и природом владајућег (социјално-дарвинистичког) егзистенцијалног и вредносног модела, а не развојем играчког бића човјека. *Човјек је онолико човјек колико жели да се игра и колико има дјетета у себи. У питању су, само привидно, три вредносна модела који се заснивају на 'тјелесним моћима'. У тој подјели тјелесна култура одговара васпитању дјетета за владајући поредак, спорт одговара 'зрелом' периоду живота у коме човјек ступа у отворену 'борбу за мјесто под сунцем', а рекреација одговара очувању здравља и продужењу живота када човјек изађе из вртлога борбе за опстанак.* Не ради се о хуманистичкој, већ о функционалистичкој и инструменталистичкој концепцији. Што се тиче "Опште теорије тјелесног васпитања", она је начин да се под исти кров стави физичко васпитање, спорт и рекреација (и све чешће присутно и пријекто потребно специјално физичко васпитање).

Тјелесна култура Једна од најпогубнијих карактеристика филозофије спорта је да она у потпуности обезвређује покрете тјелесна културе који су се развили на најбољим хуманистичким традицијама античке тјелесне културе, хришћанства, ренесансе, просвјетитељства народних култура, Француске грађанске револуције, еманципаторског наслеђа грађанског друштва и који су супротност спорту. *Теоретичари спорта покривају поље тјелесне културе изразом "спорт" да би прикрили карактер спорта као конкретне историјске појаве и спријечили стварање основа за успостављање критичке дистанце према спорту са аспекта (истинске) тјелесне културе. У томе су блиски Кубертену за кога је "спорт тјелесна култура у правом смислу".*

"Тјелесна култура" пружа могућност за принципјелно другачији однос према човјеку него што пружа спорт и "тјелесно васпитање". Она упућује на то да је *култура извориште односа према тијелу и да је тјелесни покрет духом оплемењени природни покрет. У спорту доминира покрет човјека против човјека, апсолутизовани принцип учинка, принцип већег напора", милитаристички дрил, а у тјелесној култури доминира покрет човјека према човјеку, развој културног бића, принцип "оптималног напора" (у том контексту се прави разлика између замора и премора), тјелесни покрет као начин оплемењивања природног бића човјека. Ради се о развоју Ероса, маште, естетског, визионарског, спонтаности, толеранције, солидарности – што представља супротност стварању роботизованих звијери који се боре за опстанак, као што је то у спорту. "Тјелесна култура" је најкомплекснија педагошка област јер подразумева развој човјека као цјеловитог – тјелесног, културног и друштвеног бића. Није случајно што је тјелесна култура имала такав значај у античкој "паидеиа(и)" у којој доминира холистички (цјеловити) приступ човјеку. **Инсистирање на културном (историјском) карактеру тијела и тјелесног покрета заснива се на настојању да се превазиђе дуализам тијела и духа који је карактеристичан за "тјелесно васпитање".** Из овог проистиче да је "тјелесна култура" прихватљива само условно – уколико се под њом подразумева развој духовних моћи човјека, оплемењивање тијела и васпитање међуљудских односа. Овим се не жели рећи да је култура неки други свијет који је независан од владајућих односа и вриједности, већ да је култура неки други свијет који је независан од владајућих односа и вриједности, *већ да култура, за разлику од спорта, пружа могућност за искорак из постојећег свијета, што значи да има слободарско-стваралачки потенцијал. Као сфера културе "тјелесна култура" у својој бити садржи ту могућност – која не мора бити реализована, што важи и за културу уопште. Грађанска (као и тзв. "социјалистичка") тјелесна култура у школама није имала теоријски дио, а то значи да је онемогућено да млади схвате природу спорта и тјелесног**

вјежбања и развију, усавршавају свјесни однос према своме тијелу као интегралном дијелу њихове личности. Слободарска тјелесна култура настоји да, на темељу слободарско стваралачког ума, пружи отпор настојању да се створи атомизовано друштво гдје је човјек човјеку средство за задовољавање приватних (патолошких) потреба и интереса, као и "техничкој цивилизацији" која се заснива на апсолутизованом принципу (резултатски мјерљивог) учинка. Пут до истинске тјелесне културе води преко ослобађања тијела, покрета, у крајњем, ослобађања човјека, стега репресивне и деструктивне (на измаку – капиталистичке) цивилизације. Умјесто да се понуди неки нови "модел" тјелесне културе, треба се борити за ново друштво гдје ће се развијати "свестране" (боље рећи интегралне) стваралачке личности - које ће имати хармонично, складно развијено стваралачко тијело, умјесто "стицање навике" одређеног понашања, које подразумева некритичко усвајање унапријед утврђеног шаблона, треба развиити потребу, (филозофију, стил) опхођења човјека ка човјеку (по оној 'сви за једнога један за све') и у том смислу богату играчку личност. Тјелесна култура највиши је облик испољавања човјека као играчког бића по принципу 'свако према својим могућностима'. Отуда произилази упознавање са природом вјежби и игара – како оне могу да утичу на формирање карактера и свијести човјека, какве социјалне (међуљудске) односе производе, каква је њихова права природа. То је њен обавезни дио. Она подразумева унапређивање стваралачког активизма који је усмјерен на развој међуљудских односа, а не подстицање дехуманизованог продуктивистичког активизма и духа супарништва и мржње, као што је то у спорту, на чијој основи се развијају свакојаки облици друштвене патологије. Успостављање братских односа између људи чини бесмисленим репресивне институције, које своје оправдање проналазе у 'себичној и агресивној природи човјека', а то су у ствари карактеристике 'узорног грађанина' које владајућа идеологија подмеће човјеку као његово антрополошко одређење. Степен развијености капиталистичког друштва мјери се бројношћу облика комерцијализованог тјелесног активизма, степен развијености хуманог друштва мјери се богатством облика слободног стваралачког тјелесног активизма. У својој суштини, слободарска тјелесна култура представља подизање свеукупне животворне способности друштва на виши ниво.

4. МЈЕСТО И УЛОГА ШКОЛЕ У ПЕДАГОГИЈИ СЛОБОДАРСКЕ ТЈЕЛЕСНЕ КУЛТУРЕ

Однос према тјелесној култури треба сагледати у оквиру односа према школи, а однос према школи треба сагледати у контексту тенденција развоја савременог друштва. Нажалост, владајућа тенденција је да се ликвидира, и умањи утицај школе као образовне установе у друштву и да се од ученика створе послушници ("фах-идиоти"). Подређивање сваког сегмента живота циркулацији и оплодњи капитала представља прећутни циљ "реформског курса" који нас "води у савремени свијет". Неолиберални пројекат развоја капитализма као глобалног поретка подразумева *обрачун с националним културама, са слободарским традицијама човјечанства и с умним човјеком који је у стању да сагледа(ва) своје истинске потребе и успостави критичко-мјењалачку дистанцу према владајућем поретку. Ради се о уништавању стваралачко-критичког духа и свођењу ума на обездуховљени и операционализовани интелект. Умјесто да ствара хуманистичку цивилизацију школа постаје средство за стварање "техничке цивилизације" која је савремени облик у коме капитализам од друштва ствара "цивилизовани зверињак". У том контексту, из школе се избацује "тјелесна култура" и уводи се спортско васпитање (образовање) које се своди на тјелесно и ментално сакаћење младих. 'Ослобађање' ученика од 'једнообразних' и опитих тјелесних вјежби које су некада доминирале на часовима тзв. "фискултуре", одвија се путем спортских игара.*

Уколико се има у виду да је школа јавна установа (друштвена институција) и да природа друштва одређује природу школе, онда је бесмислено говорити о "новој" школи а да се истовремено не проговори о новом друштву. Не може бити "слободне и отворене школе" у друштву гдје је читав живот подређен обрту капитала и манипулацији од стране отуђених центара политичке моћи, у друштву гдје је знање и наука (сведено на "информацију" или што ријетко чујемо "наука говори "о" човјеку, а не човјеку") и није пут ка истини, него роба на тржишту и као такво средство за уништавање слободарског достојанства човјека и еманципаторског наслеђа човјечанства. Нема "слободе за школу" уколико у друштву влада тиранија капитала, репресивних институција и корумпираних политичких кланова. Нема "слободе за ученике" у школи уколико нема слободе за човјека у друштву. Борба за 'нову школу' има смисла једино уколико је она истовремено борба за ново друштво.

Треба споменути концепт да стварање мотивације за физичко вјежбање допринеси повезивању физичког васпитања са животом и радом. ПЕДАГОГИЈА СЛОБОДАРАСКЕ ТЈЕЛЕСНЕ КУЛТУРЕ (њене повезаности с животом) као прво (мора да се), заснива на два кључна аспекта: аспекту самосталности (слободе) и одговорности¹¹ ученика односно дјетета према себи и др. (компетенција).

На крају, наводимо основне по(р)уке наше теме за које се морамо залагати и које требају бити више "промовисане" у школском физичком васпитању и које носе тежишни акценат у процесу цјелокупног општег васпитања и тјелесне културе (културе кретне дјелатности) у школи и у животу и раду.¹²

Ако желимо да будемо самокртични, сви, и аутор овог излагања, онда је то став да признамо да смо мало учинили на овом послу, тј. слободарској тјелесној култури (култури кретне дјелатности). Наводимо основне постулате у нашој мисији и раду.

Она прије свега треба да садржи:

I ТЕОРИЈСКИ ДИО - Он подразумемијева развој свијести дјетета о себи као слободном, стваралачком и друштвеном бићу и у том контексту о тијелу као интегралном дијелу његове личности. Дијете треба да постане свјесно смисла тјелесне културе и репресивних облика тјелесног активизма. Педагози (професори) треба да објасне природу тијела (њену потребу, нагон, циљ и засићење) и начин на који оно функционише (јер није довољно оно што су научили на факултету) и да усавршавају, васпитавају поштовање младих према своме тијелу које даје печат њиховој људској самосвојности. Млади треба да схвате да правилна исхрана, кретање, вјежбање није једини основ за правилан раст и развој организма и јачања и очувања здравља, већ и за правилан развој њихове личности. Ради се о усмјеравању младих на активистички друштвени живот, а не на нарцисоидну опсједнутост својим тијелом, способностима, резултатом и учинком, на изолованост, затвореност и самоћу.

II ТЈЕЛЕСНА ХИГИЈЕНА - Часови тјелесне културе треба да буду путоказ за правилно тјелесно вјежбање које млади треба свакодневно да упражњавају. Професори треба да упућују младе на правилно вјежбање, држање, демонстрацијом и корекцијом. Овдје се отвара широко поље за примјену научених сазнања. Треба инсистирати на народној и плесној култури, затим тзв. шведској и партерној гимнастици, на справама, са справама и без њих, а које могу допринијети тјелесној култури и развоју без ризика и повреда. Основни принцип по коме се одређује тјелесно здравље је адаптивна и стваралачка активност, покретљивост. Прави пут и права ствар у раду са младима

¹¹ Одговорност се испољава у седам праваца: најприје ка себи, слободи, ближим у породици, интересовању (будућем позиву), ужој групи, загађеној средини и ка широј друштвеној средини (држави).

¹² Врло поучно дјечи и омладини је шта каже прослављени гимнастичар Церар, М: "Свако ко своју будућност базира само на спортској слави прије или касније ће доживјети најдубљу личну трагедију. Када слава прође, схватиће да је остао на дну. Слава је споменик на брзим ногама."

је да се код њих развије потреба за свакодневним тјелесним вјежбањем. Значи то нису само вјежбе које ће одабрати педагог него и оне вјежбе које одговарају сваком ученику појединачно. Што се тиче школских сала за физичко васпитање, гдје преовладава 'дух касарне', у њих треба удахнути, оплеменисти прије свега пријатан амбијент за вјежбање, помоћу мурала, витража, а онда слободарски, стваралачки и другарски дух.

III ПОВРАТАК ПРИРОДИ - Еклатантан примјер је да се у нашим школама заборавило на излет *пјешачећи* (него аутобусом, па и њим, чак ни једном годишње). Педагози слободарске тјелесне културе (тзв. "управе школа") треба да иницирају повратак у природу која није само наш директни егзистенцијални, већ и историјски, естетски и глобални животни простор. Смисао одласка у природу није њено "освајање", као што је у спорту, већ њено (о)чување, битисање у њој и оплемењивање младих. Само у природи човјек може да досегне до свог природног бића. Борба за здравог човјека постаје борба за здраву животну средину: у здравој природи здрав човјек (*homo sanus in natura sana*). Сви педагози слободарске тјелесне културе (не само физичког васпитања) треба да покрену акцију да свака школа добије на одржавање дио природе, да свако дијете засади бар једно дрво годишње, да ученици истражују природу, бораве у њој (путем извиђачког покрета или "orientinga") да се брину о животињама и биљкама и праве еколошке мапе, да се школе збратиме са селима и да ученици помажу старачким домаћинствима и да их одржавају ('доносе и приносе'). И овдје се полази од једног најважнијег постулата Русоове педагогије: "да би дете постало добар човјек, треба му пружити могућност да чини добра дјела".

IV ФОЛКЛОР И ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ПЛЕСА - Ријеч је о традиционалним облицима друштвеног активизма који враћају човјека његовом *идентитету*, *поријеклу*, *културном бићу* и који су *најаутентичнији израз играчке природе човјека*. Свјedoци смо малог или никаквог вјежбања са дјецом у било којој врсти народне игре, класичног или модерног плеса иако је то 'обавеза' предвиђена НПП. У античкој Грчкој схватили су колики је значај музике и гимнастике и њихове комбинације, за оплемењивање човјека. Довољно је подсјетити и не заборавити: "*кретање је музика, а музика је кретање*".

V ИГРЕ - Слободарска тјелесна култура не одбацује играчке вјештине које су створене у спорту, већ настоји да их оплемени тако што ће створити нове (умјетничке) игре у којима ће умјесто духа беспoштeдног ривалитета, гдје ће владати **дух сарадње**, надградње, новина, допуна правилима и толеранције. То значи да ће владати хуманизација међу половима гдје ће дјевојчице и дјечаци, као **играчка бића**, моћи заједно да се играју - чиме се отвара простор за коначно укидање сегрегације по полу, на чему се заснива спорт, без чега нема хуманог друштва. На крају то има везе са здрављем јер је здрав онај човјек који није само кадар да ради и воли, него и да се игра. То смо настојали удјенути и остваривати у наставним програмима физичког васпитања .

Што се тиче тјелесних способности којима треба тежити, слободарска тјелесна култура не ставља на прво мјесто **citius, altius, fortius** (брже, више, даље), снагу, брзину или издржљивост, већ стваралачку покретљивост, што значи стваралачко тијело које је у јединству са стваралачким духом човјека. Оно је основ за развој стваралачке вјештине у којој не доминира покрет човјека против човјека, као што је то присутно у спорту, него **покрет човјека према човјеку**. Умјесто тијелу-машини и механичком покрету, који се данас заснивају на апсолутизованом принципу *квантитативно мјерљивог учи-нка*, слободарска тјелесна култура треба да тежи *умјетничком тијелу и умјетничком покрету*. Она се може исказати са "лијепа душа у лијепом тијелу". *Школа је институција која може да спроведе организовану акцију спасавања дјеце од биолошке дегенерације од тјелесног и менталног уништења*. Она треба да постане *духовна радионица* која ће бити отворена 365 дана у години, и у којој ће свако дијете пронаћи *могућност за развој своје слободе, иницијативе, одговорности, надарености,*

смислом за дружење, кроз које ће се развијати као културолошко биће, у којем ће се дубље упо-знавати са свим својим саучесницима (укључујући и старије, наставнике, родитеље). Будући да је тјелсна култура педагошка (и друштвена) област која, заједно са умјет-ношћу, даје најширу могућност за развој тјелесног, духовног и друштвеног бића млад-их и отвара простор за повратак човјека мајци природи која све више крвари – она заслужује посебно мјесто у образовном систему. **Борба за слободарску тјелесну кул-туру данас, значи борбу за будуће наставнике који су одлучни сљедбеници просвј-етитељске традиције и по(д)учавања.** Они треба да стекну широко хуманистичко об-разовање које ће им пружити могућност да схвате природу човјека као универзалног стваралачког бића слободе, да буду свјесни разлике између истинске тјелесне културе и репресивних (деструктивних) облика тјелесног активизма, и да постану ствараоци богате културе покрета којом ће се оплеменити играчко биће човјека, добрима људских физичких активности.

Хуманистичко образовање подразумијева:

- слободарску самосвијест човјека као историјског, духовног и друштвеног бића, што значи свијест човјека о својим универзалним стваралачким моћима и неотуђивим и грађанским правима, али и обавезама,
- свијест о друштвеним узроцима неправде и процесима који доводе до нарушавања и уништавања смисла живота, *за више мишљења у датом животу,*
- свијест о постојећим могућностима за развој друштва и за искорјењивање узрока неправде и деструкције уже и шире околине,
- идеју друштва, школе којима треба тежити, живећи на прави начин и у миру.

Умјесто да буду саучесници уништавања дјеце и омладине и најамници спортских клубова, прије свега педагози слободарске тјелесне културе треба да постану носиоци прометејске ватре и као такви *мислеће и играчко биће*, перјаница просвјете и културе. Њихова превасходна улога не треба да буде да држе часове тјелесне културе, већ да иницирају, организују и воде школске и ваншколске активности ученика, попут В.Пелагића, великог српског народног учитеља, чија су дјела врхунске лекције о тјелесној култури као средству за "обликовање" тјелесно здраве, духовно богате, национално освјешћене, достојанствене и друштвено ангажоване личности.

5. ХУМАНИЗОВАЊЕ СПОРТА КАО ДИЈЕЛУ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА И СЛОБОДАРСКЕ ТЈЕЛЕСНЕ КУЛТУРЕ

Може ли да се "хуманизује спорт"? За Кубертена то је бесмислено питање јер је за њега олимпизам, у коме се изражава суштина спорта, "култ хуманости", што значи "култ постојећег свијета". Уколико се пође од модерног појма хуманизма, који се заснива на идејама-водиљама Француске грађанске револуције (*liberte, egalite i fraternite*), спорт је обрачун с еманципаторским духом модерног доба. *Спорт није симбол хуманистичке цивилизације*, већ је облик у коме се "техничка цивилизација" обрачунава с објективним могућностима за стварање хуманистичке цивилизације. У спорту не доминирају хуманистички изазови, већ технички мимезис (подржавање), технократска ефикасност и функционалност, апсолутизовани принцип квантитативно савршеног учинка. Спортско дјело је симболични појавни облик "техничке цивилизације". "Савршени рад машине" је онај миметички импулс који буди "естетско" надахнуће код спортисте. Спорт није само искорак из културе, већ из живог свијета. У спорту често провејава, правило "Homo homini lupus est"¹³, али понекад треба знати и да је "Homo homini aut Deus

¹³ "Човјек човјеку је вук"

aut lupus"¹⁴. Спорт је радикални обрачун са: античком идејом човекобивства, хуманистичким наслеђем ренесансе, хришћанством, аристократском и народном тјелесном културом, филантропским, плесним покретом, с кораком унапријед.

Још нешто, да не заборавимо, а врло је актуелно данас, познати енглески тркач Банистер изражава: "Ми се не бавимо спортом јер је нашој земљи потребна слава, нити зато што верујемо да спорт користи здрављу, *већ зато што нам спорт пружа могућност да ослобађамо снаге које би иначе остале затворене у нама.*"

Слиједи зашто такво физичко васпитање: «Why Physical Education?» as follows
So that pupils can - • *enjoy physical activity* • *develop physical skills*; • *understand*, • *take part* • *make decisions*, • *value safety* • *adopt appropriate roles*; • *appreciate performance*; • *learn to cope* • *adopt an active lifestyle*; • *value others*; • *appreciate fair play*; • *become involved*; • *develop knowledge, understanding and vocational skills*». John C. Andrews: *From school sport to sporting excellence: respecting the rights of minors*, FACTA UNIVERSITATIS Series: Physical Education Vol. 1, No 6, 1999, p. 59 – 69 * FPEAUK FIEP, Presiden, England

6. ЗАКЉУЧАК

Усвајањем нових принципа и приступа, усавршавањем компетенција и улога наставници физичког васпитања би мијењали и концепцију традиционалне наставе (о чему треба да води рачуна високо образовање) јер није важно радикално мијењати НПП (како се то покушало модуларним приступом), него начине (стилове) рада, *усредсређивање на циљеве васпитања и образовања*. Једноставно увезивање физичког кретања и кретне културе са животом и радом. Начин рада у настави физичког васпитања *првенствено зависи од наставника* тако да је исправна стара теза да су све реформе у историји школства па и наставе (система) школског физичког васпитања (про)пале или нису ефикасне на кључном фактору који се зове наставник. Дакле мијењати начин рада, односно на наставничким факултетима, оспособљавати наставнике физичког васпитања *за педагогију слободног времена* као нове улоге како би они *оспособљавали ученике као 'играчко биће', за игру, за учење учења*, а нове генерације и цијелокупно друштво *стицале ентузијазам за физичко вјежбање* који ће са задовољством прихватати и учити цијели живот. То треба бити више и квалитетније заступљено током наставничких студија. Зато није на одмет поновити једну необично ријетку изреку у школском физичком васпитању: *"Покажи ми ученика рећи ћу ти какав му је наставник"*.

На крају школа ће морати свој рад да прошири и на активност ђака ван обавезне наставе (тзв. изборна), посебно на школско друштво за физичку (тјелесну) културу, на јутарњу гимнастику било у школи, било код куће (између периода учења), на домаће задатке (вјежбања), на активни одмор (и аутогени тренинг) у току наставе и слободне дане (распусте, празнике), на излете, дане спорта, летња и зимска логоровања, курсеве итд. Само преко тако разноврсних активности или појединих облика рада, ђак ће најприје научити могућност(и) да (ис)користи тјелесну културу и да је повеже (интегрише) у свакодневни живот и стекне потребне навике. Лоше организоване активности неће побољшати стање, а могу донијети и негативне ефекте.

(Дијете бива наизмјенично снажно, крјепко, ведро, а одједном слабо, уморно, тмурно! Јануш Корчак). Ово треба имати у виду радом и вјежбањем у физичком васпитању, у спорту.

¹⁴ „Човјек човјеку је или Бог или вук“

Литература

1. Andrews, C.J.: *From school sport to sporting excellence: respecting the rights of minors*, Facta Universitatis, Series: Physical Education Vol. 1, No 6, 1999, p. 59 – 69 * FPEAUK FIEP, Presiden, England
2. Бјековић, Г.: *Основе физичке културе и методика физичког васпитања млађег школског узраста, Практикум методике физичког васпитања млађег школског узраста*, Филозофски факултет у Источном Сарајеву, ЗЗУИНС Источно Сарајево, 2009.
- 3.. Бјековић, Г.: *Методика пројектовања индивидуализованих програма повезаног физичког и психичког развоја ученика млађег школског узраста*, Филозофски факултет, ЗЗУИНС, И. Сарајево, 2012.
4. Бојанин, С.: *Школа као болест*, Издавач XX век, Београд, 1990.
- 5.. Бокан, Б.: *Технологија радних процеса у физичком васпитању између теорије и праксе (могућег и стварног)*, Симпозијум, "Аранђеловац 96", ФФК, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1996. стр. 7-27.
- 6.. Грачанин, Ј.: *Мотивација ученика у физичком васпитању*, Међународна научна конференција, Ниш, докторанд ФСФВ, Универзитета у Нишу, 2011.
7. Ђорђевић, В.: *Школско физичко васпитање*, Универзитет у Новом Саду, ФСФВ, Нови Сад, 2012.
8. Живановић, Н., Савић, З., Рањеловић, Н., Пиршл, Д., Манић, И.: *Теохуманизација простора за физичко вежбање*, Зборник радова, Универзитет Апеирон, стр. 256-260, Бањалука, 2012.
9. Корчак, Ј.: *Добри дух човјечанства*, Омнибус, Сарајево, 1999.
10. Пехар-Звачко, Л.: *Слободно вријеме младих или....*, Филозофски факултет, Сарајево, 2003.
11. Полич, Б.: *Хуманизација физичке културе*, НИПУ, Партизан, Београд, 1967.
12. *Правилник о стандардима компетенција за професију наставника и његовог професионалног развоја*, ("Сл. гласник Републике Србије - Просветни гласник", бр. 5/2011)

П.С. Порука: Имајући у виду да су на снази нови НПП за физичко васпитање како у основним тако и у средњим школама у Републици Српској понудили смо један инструмент који би се допао ученицима, како би чешће не само долазили на наставу и вјежбали него и сазнавали неке своје важне особености и ставове које посједују и носе, а потребне су у физичком васпитању, развоју, животу и будућем занимању.

Активност ученика на часу је добар показатељ повезаности физичког васпитања са животом и радом и зато смо је активирали у прилогу (радионици). Тако наставник физичког васпитања може добити драгоцене податке и научити (од ученика), али и (пр)овјерити учеников став и однос према физичком вјежбању у (и) школи.

За прецизније одређење става (питања) назначени су степени ученикове испољености

5- слажем се

4- углавном се слажем

3- нисам сигуран

2- мало се слажем

1- не слажем се

У циљу бољег освјетљавања овог сложеног проблема молимо за искреност и тачност твојих тврдњи.

Име и презиме _____ Школа _____

Прилог 1: МОЈЕ ИСПОЉАВАЊЕ (активности) на часовима физичког васпитања

Ред. бр.	Испољавање особености ученика	5	4	3	2	1
1.	ПРИЛИЧНО СЕ АНГАЖУЈЕМ У ВЈЕЖБАЊУ					
	У ИГРИ					
2.	ВОЛИМ ИНИЦИЈАТИВУ У ВЈЕЖБАЊУ					
	У ИГРИ					
3.	ВРЛО СПРЕТАН САМ У ВЈЕЖБАЊУ И ИГРИ					
4.	СТАЛОЖЕН САМ У ИГРИ И ТАКМИЧЕЊУ					
5.	ИСТРАЈАН САМ У ВЈЕЖБАЊУ, АНГАЖОВАЊУ					
6.	ВОЛИМ ИСКРЕНОСТ И ФЕР ИГРУ					
7.	ДИСЦИПЛИНОВАН САМ У ТОКУ ВЈЕЖБАЊА					
8.	ПОКАЗУЈЕМ ОДЛУЧНОСТ НА ЧАСОВИМА ФВ					
9.	ОДВАЖАН САМ У ИГРИ И ВЈЕЖБАЊУ					
10.	ВРЛО САМ БОРБЕН У ИГРИ И НАДМЕТАЊУ					
11.	СТАЛО МИ ЈЕ ДО ВЈЕШТИНА – У ИГРИ И СПОРТУ					
12.	ДРУЖЕЉУБИВ САМ НА ЧАСОВИМА					
13.	ПОШТУЈЕМ ИНТЕРЕСОВАЊА ДРУГИХ					
14.	ПАЗИМ И ЧУВАМ ДРУШТВЕНУ ИМОВИНУ					
15.	ДОБРИ СУ МИ ОДНОСИ У ГРУПИ, ОДЈЕЉЕЊУ					
16.	РАДУЈЕМ СЕ И САРАБУЈЕМ У ИГРИ, СПОРТУ					
17.	ПОНАШАМ СЕ СЛОБОДНО И ПОШТЕНО У ИГРИ					
18.	СТАЛО МИ ЈЕ ДО ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ					
19.	ИМАМ СТРАХ ПРИ ИГРИ И ВЈЕЖБАЊУ					
20.	НА ЧАСОВИМА САМ ОМИЉЕН /ПОПУЛАРАН					

Хвала на сарадњи.

